

„Az egyik megállótól a másikig”

Márton László: *Ne bánts, Virág!* Jelenkor Kiadó, Útravaló, Pécs, 2007

Az írás címéül választott idézet a könyv hátlapján olvasható, abban a néhány soros reklámszövegben, mellyel a kiadó jelezni kívánja, hogy induló sorozata köteteit „rövid, tartalmas és szórakoztató” úti olvasmánynak szánja, amint ezt a tervezett darabok szerzői jegyzékével (David Albahari, Nadas Péter, Radoslav Petković, Mircea Cărtărescu, Willem Elschott, Andrzej Stasiuk, Ognjen Spahić, Dan Lungu, Végel László stb.) is tanúsítani szeretné. Ebben, a méretét tekintve zsebbe, retikülbe való sorozatban, amelynek remélt népszerűsége folytán (mint mostanság az Európa Könyvkiadónál felújított Modern Könyvtárnak) az olvasáskultúra szempontjából jelentős szerepe lehet, jelent meg Márton László színházi regénye.

Bár a regényelméleti munkák a színházi regényt nem külön műfaji kategóriaként tartják nyilván, mint például a családregényt, legfeljebb a művészregény egy lehető változataként említik, népes családja van ennek az olvasók között közkedvelt regényváltozatnak. Ahogy a színház kedveli, s gyakorta használja is az olyan általános, elsősorban a társadalom egészére vonatkozó metaforákat, mint bolondok háza, börtön, konyha, sőt maga a színház, ugyanúgy a regényirodalomnak is kedvelt metaforája a színház. Ilyen, hogy csak találomra idézzek néhányat a színházról (is) szóló regények közül, Somerset Maughamnak az igényes szórakoztató irodalom példájaként említhető *Színház* című regénye, melyben a fordító Szerb Antal szerint Maugham miközben „egy öregedő színésznő tökéletes arcképé”-t festi, megmutatja a „húszas évek Angliájának könnyedebb felfogását házasság és szerelem kérdésében”. De említhetjük akár Bulgakov *Színházi regényét*, mely a húszas évek színházi világán keresztül a szovjet társadalomról közöl nagyon személyes, de egyszersmind általános (kór)képet. Irodalmunkból elsősorban Mándy Iván kisregénye (*Álom a színházról*) ugrik be, nyilván, mert nagyon szerettem, melyben a Mándyra annyira jellemző szorongás érzése fogalmazódhat meg a mű témája, a bemutatóval járó álomszerűen kavargó események által, de ugyanakkor, ahogy Erdődy Edit, Mándy monográfusa írja, „egy olyan

kollektív történelemkép is kirajzolódik, mely leginkább a kiszolgáltatott, sodródó kisemberek, a történelmet »alulnézetből« szemlélők tudatvilágát reprezentálja».

Márton László színházról szóló műve nemcsak hogy kimeríti a választott téma kisregényre méretezett változatát, s ezt meg is toldja, kiegészíti a művészregény felé mutató jegyekkel, hanem a kiadó sorozatformáló intencióinak is eleget tesz. Amint erre több példa mellett a mű Hervé operettjét (*Nebáncsvirág*) idéző és a történet egyik szereplőjének, Bársony Sándor rendezőnek magánemberi vonatkozásait (*Ne bánts, Virág!*) összekötő címéből is következtetni lehet, humort sem mellőző olvasmányos, cselekménye nem túl bonyolult, s ilyképpen alkalmas rövid távú, szakaszos olvasásra, „az egyik megállótól a másikig”, amihez fragmentális jellege is hozzájárul. Nem szólva arról, hogy kellően felcsigázza és életben tartja az olvasónak a színház világa, a színházi élet iránti kíváncsiságát, anélkül, hogy akár megkísértené a téma kapcsán leselkedő pletykaszerűség veszélye, még ha egy-egy szereplő ábrázolása a magyar színházi társadalom nagyon ismerős alakjait is juttathatja eszünkbe. Mint például a vidéki rendező, Bársony Sándor, aki szinte felismerhetően Paál Istvánt idézi fel, mind pályája alakulása, mind pedig habitusa tekintetében.

Amikor a regényben megjelenik, már „nagyon sok múltja és nagyon kevés jövője” van. Már túljutott egykori, „küzdelmekben és eredményekben gazdag” fénykorán, a hatvanas-hetvenes évek magyar és világirodalmi avantgárd, illetve a kultúrpolitika részéről mellőzött, tiltott szerzők (Ionesco, Mrożek, Camus, Jarry, Bulgakov, Dürrenmatt, Beckett stb.) és művek vakmerő, forradalmi rendezéseinek, amelyeket nemegyszer hatalmi beavatkozással tettek lehetetlenné. Kivált azokban az években, amelyeket azóta egy egyetemi város talán részben általa is, legendává nemesült múltjaként tart nyilván a színháztörténet. S ha a rendezői pálya alakulása, a sajátos művészsors alapján nem is vélnénk, hogy a regény Bársony Sándorához Paál István szolgált modellül, külső leírása ezt félreérthetlenné teszi. Ki ne emlékezne, aki egyszer is találkozott vele, jellegzetes alakjára, viseletére – „...mindig hegyesorrú kopogós csizmát, farmerdzsekit, cowboykalapot viselt” –, amelyről még akkor sem mondott le, amikor már inkább múltja, mint jövője volt, s a vele egygyéforrt öltözékében úgy festett, „mint egy kosztümös film öregedő statisztája, aki elcsellengett a stábtól. Vagy mint egy amerikai cigarettareklám paródiája”.

Életének ebben a fázisában találkozunk vele Bársony Sándorként Márton László regényében, melyben mintha maga a szerző is jelen lenne. Nemcsak az ismert írói narrációs fogásokkal („Róla mindjárt bővebben is fogok beszélni”; „...néhány bekezdés múlva őt is meg fogjuk pillantani”; „Érdemes volna egy hosszabb tájleírás erejéig elidőznöm annál a gyönyörű látványnál...”), hanem azokban a megjegyzésekben, melyekben a regény írója, szerzőnek aposzt-

rofálva önmagát, személyesen is feltűnik, részben mint egyes szám harmadik személyben jelentkező személy („...beküldhetnék az Erzsébet királyné szállodába, ezt azonban több okból sem tesszük: mi ketten, az olvasó és én.”), részben pedig mint a fiktív szerzővel azonosult, a regényt író valós szerző („Most pedig nagy levegőt veszek, mert nehéz leírnom azt az elszörnyedést, melyet keltett a szerzőben az elé táruló látvány.”). A két „szerző” szimbiózisa a regény utolsó oldalain következik be, lesz egyértelmű, amikor a történet már nem egy vidéki színház életéről, s nem is a magyar vidékről szól, hanem a regényben szereplő és a regényt író szerzőről, aki különben drámaíró, s ebből adódóan kell szembesülnie a nagy kérdéssel, milyen viszonyban van egymással s találkozik/találkozhat-e a két világ, az alvóké, akik irodalmat kreálnak, és az ébren levőké, akik a valós életet élik.

Ilyen vonatkozásban talán Márton László írói vallomásának, s ennek értelmében akár művészregénynek is tekinthetnénk ezt a zömében a színházról, pontosabban egy vidéki színházról készült művet, melyhez – bár a mű szempontjából ez teljesen lényegtelen, az író könyve jegyzetében tiltakozik is az efféle azonosítások ellen, de a kritikus fontosság nem hallgatható róla – az alapötletet feltehetőleg Márton László és Paál István munkajellegű kapcsolata adta, amikor 1992-ben Paál Veszprémben rendezte Márton Déry Tibor *G. A. úr X-ben* című műve alapján készített *A szabadság vendége* című regényátiratát. Ezt Márton regényében „egy mai magyar szerző [...] afféle társadalmi drámá”-jaként említi már könyve első oldalán, miközben tüstént felpanaszolja a stúdiószínpadra szorult mai szerzők hátrányos, jogosan sérelmezett helyzetét (Paál Márton-rendezése valóban stúdiószínpadon történt!) a sikert kereső, sőt hajszoló nagyszínpadi operettel szemben. De ezzel a mai magyar dráma és az operett szembeállítása lényegében véget is ér, ami természetes, lévén, hogy nem színházi tanulmány, hanem regény íródik, melyben az egyéni sorsok és ezek hátterét képező környezet, a magyar vidék egy szegmensének ábrázolására kerül sor.

Bársony Sándor rendező és a szerző mellett a történet jelentősebb szereplői Lovas, egykor, egyetemistaként Bársony körül csellengő, majd polgári formát öltő, s az önkormányzat kegyeltjeként színházigazgatóvá avanzsált tipikus vidéki figura, továbbá a műfajról mindent tudó, halálos beteg (díszes, csillogó fehérre festett, „szép sötétbarna cirádákkal, mértéktartó aranyozással, pirosuló selyembéléssel” készült koporsóját szállodai szobájában őrző), de a próbák idejére életre kapó operettrendező, Felvinczy Félix, illetve Szendrő, a magát Adyval azonosító vidéki szerkesztő elnyűtt típusa. Csodabogarak, akik a különként viselkedő, s nyilván az olvasó számára ezért érdekes színésznőkkel, színészekkel és dramaturgokkal beleillenek a vidéki életre, s ezen belül egy vidéki színházról készült szórakoztatóan olvasmányos regénybe, amely emellett egy kissé a „magyar közélet” skicce (is).